

راهنمای ایجاد شرکت های زایشی دانش بنیان (ویژه دانشگاه ها و مراکز تحقیقاتی)

اهداف راهنما

اهداف اصلی از انتشار این راهنما برای دانشگاه ها و موسسات تحقیقاتی دولتی و غیردولتی به شرح زیر می باشد.

- درک بهتر از اهمیت و چرایی توسعه شرکت های زایشی دانش بنیان
- شناخت عوامل کلیدی موفقیت شرکت های زایشی دانش بنیان
- درک بهتر از مراحل گام به گام ایجاد شرکت زایشی دانش بنیان
- رفع تعارضات و ایجاد وحدت رویه در زمینه ایجاد شرکت های زایشی دانش بنیان
- ارتقای درآمدها از محل تجاری سازی دستاوردهای علمی و فناورانه
- معرفی مهم ترین حمایت ها و تسهیلات جهت توسعه شرکت های زایشی دانش بنیان
- رفع موانع حقوقی و قانونی مربوط به سازمان های دولتی

چرایی شرکت زایشی دانش بنیان

یکی از مهمترین اهداف نظام های نوآوری در هر کشوری، اتصال فناوری به بازار و خلق ثروت از آن است. از یک سو، فشارهای اجتماعی جهت ارتقای رفاه و خلق ثروت از سرمایه گذاری های صورت گرفته در حوزه توسعه علم و فناوری و از سوی دیگر تنگناهای اقتصادی ناشی از ناکافی بودن منابع عمومی دولتی، تجاری سازی دستاوردهای پژوهش و فناوری را به عنوان یکی از مهمترین اولویت های دانشگاه ها و موسسات تحقیقاتی مطرح ساخته است. از مهمترین روش های تجاری سازی دستاوردهای پژوهش و فناوری در دانشگاه ها و موسسات پژوهشی می توان لیسانس، فرانسیز، شرکت زایشی، سرمایه گذاری مشترک و فروش مستقیم کالا یا خدمت را نام برد.

در میان روش های تجاری سازی، ایجاد شرکت های زایشی یا انشعابی از مهم ترین روش های تجاری سازی دستاوردهای پژوهشی است، زیرا از سویی به صورت ملموس نشانگر آثار اقتصادی- اجتماعی فعالیت های پژوهش و نوآوری است و از سویی برای دانشگاه ها و مراکز پژوهشی درآمدهای پایدار ایجاد می کند. ایجاد چشم اندازهای جدید شغلی برای نیروی انسانی این مراکز نیز از دیگر دستاوردهای ایجاد شرکت های زایشی است.

شرکت های زایشی نوعی از فرآیند شکل گیری شرکت ها هستند که با خود مفهوم جدا شدن یک محصول جدید از سازمان مادر و شکل گیری یک فعالیت اقتصادی جدید در حول آن را به همراه دارد. این زایش اشکال مختلفی به خود می گیرد ولی معمولاً تغییر در کنترل، ریسک و توزیع منافع را شامل می شود و انتقال فناوری یا حق مالکیت از سازمان مادر به مالکان شرکت جدید را در بر می گیرد.

شرکت های زایشی به عنوان ابزاری برای ساختاردهی مجدد یک سازمان مادر بزرگ هستند. شکل گیری چنین شرکت هایی می تواند به صورت های مختلف انجام گیرد و بسته به نقشی که افراد (مخترع و کارآفرین)، سازمان و فناوری ایفا می کنند، تعاریف و انواع خاصی از آن می تواند وجود داشته باشد. اما آنچه در همه این تعاریف مشترک است وجود دو عنصر فناوری

و فرد است. یک شرکت زایشی را می‌توان به عنوان یک کسب و کار خطر پذیر جدید دانست که وظیفه تبدیل ایده به محصول را برعهده دارد که شکاف موجود در بین بازار و دانشگاه‌ها و موسسات تحقیقاتی را پر خواهد کرد.

تصمیم‌گیری پیرامون ایجاد شرکت زایشی

یک سوال کلیدی برای دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی این است که در چه شرایطی ایجاد یک شرکت زایشی تصمیمی درست است و عوامل کلیدی موفقیت این شرکت‌ها چیست؟ کسب و کار یک شرکت زایشی حول یک دانش و فناوری شکل می‌گیرد. این فناوری‌ها هر یک ویژگی‌هایی با خود به همراه دارند. در مورد فناوری‌های مناسب برای تجاری سازی از طریق ایجاد شرکت زایشی باید به نکات زیر دقت داشت.

- فناوری‌های محصول از فناوری‌های فرآیند برای ایجاد شرکت زایشی مناسبتر هستند.
 - فناوری‌های در مراحل ابتدایی رشد از ارجحیت بیشتری برخوردارند
 - تکنولوژی‌های دارای اهداف عمومی و مشتریان گسترده جذاب ترند.
 - تکنولوژی‌های دارای مالکیت فکری قوی و دامنه گسترده ثبت اختراع مناسبترند
 - تکنولوژی‌های منتج به نوآوری رادیکال بهتر از فناوری‌های منتج به نوآوری‌های تدریجی هستند
 - اولویت با پلتفرم‌های فناوری است زیرا امکان توسعه مجموعه‌ای از محصولات و خدمات متنوع را دارند
 - فناوری‌هایی که فرآیند توسعه اولیه و تست بازار آنها انجام شده است دارای اولویت هستند.
- همچنین بایستی برخی شرایط کلیدی مربوط به بازار و تیم پروژه نیز مد نظر قرار گیرد. به عنوان مثال ویژگی‌های اساسی جهت ایجاد این شرکت‌ها به صورت زیر است.

- وجود طرح کسب و کار قابل قبول برای فناوری
- وجود تیم مدیریت اولیه تجاری سازی فناوری
- انجام مراحل اولیه تامین مالی
- امکان تحقق حداقل اهداف درآمدی در طول ۵ سال اول

عوامل کلیدی موفقیت شرکت‌های زایشی نیز به صورت خلاصه شامل موارد زیر می‌شود.

- روحیه و فضای اقتصادی و تجاری
- حمایت مستمر از سوی موسسه مادر
- تامین مناسب منابع مالی PRESEED، SEED و DEV
- تخصص موسسه مادر در فرآیند انتقال فناوری و سرمایه گذاری
- مربیگری و حمایت در مراکز تخصصی رشد
- توانمندی‌ها و مهارت‌های مدیریت کسب و کار

انواع شرکت های زایشی

شرکت تمام زایشی:

در این مدل از ایجاد شرکت های زایشی تمام سهام شرکت تازه تاسیس توسط شرکت مادر به سهام داران اعم از محققان، سرمایه گذاران و کارآفرینان منتقل می شود و شرکت مادر هیچ سهامی در مجموعه زایشی ایجاد شده نخواهد داشت. عواید حاصل از تجاری سازی دارایی های فکری متعلق به موسسه مادر، از طریق مشارکت در درآمد از طریق واگذاری حق بهره برداری (روپالتی) یا فروش یکجای لیسانس صورت می پذیرد.

شرکت زایشی جزئی:

در این مدل از ایجاد شرکت های زایشی سازمان مادر تمام سهام شرکت را به غیر واگذار نمی کند. به طور معمول در این روش سازمان مادر قصد باقی ماندن در شرکت زایشی را به عنوان سهام دار اصلی در بلند مدت نخواهد داشت اما نسبت به ایجاد جریان نقدی از شرکت ایجاد شده برنامه ریزی های مالی انجام داده است. اصولاً با توجه به عدم تجربه اقتصادی دانشگاه ها و موسسات پژوهشی در امور اقتصادی و بروکراسی های حاکم، تجاری سازی از طریق این نوع از شرکت ها به دانشگاه ها و موسسات تحقیقاتی توصیه نمی شود.

نحوه کسب درآمد دانشگاه ها و مراکز تحقیقاتی از محل دارایی های فکری

کسب درآمد موسسه از مالکیت سهام شرکت های زایشی (ایجاد شرکت های زایشی جزئی):

- براساس ماده ۴۳ قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۱۳۹۳/۱۲/۴ مجلس شورای اسلامی، دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی و پژوهشی (دولتی و غیردولتی) مجازند با ایجاد و مشارکت در شرکتهای دانش بنیان که حداکثر چهل و نه درصد (۴۹٪) سهام آن متعلق به دانشگاهها، مؤسسات پژوهشی و دیگر واحدهای دولتی و مابقی سهام متعلق به اعضای هیأت علمی و دانشجویان و سایر سهامداران بخش خصوصی است، نتایج تحقیقات اعضای هیأت علمی و دانشجویان خود را تجاری سازی نمایند. ایجاد شرکت و درصدهای سهام و دیگر شرایط مربوط به تصویب هیأت امنای مؤسسه مربوط خواهد رسید. این شرکتها مشمول قانون راجع به منع مداخله وزرا و نمایندگان مجلسین و کارمندان در معاملات دولتی و کشوری مصوب ۱۳۳۷ نیستند.
- براساس این قانون دانشگاه ها و موسسات پژوهشی مجاز به دریافت سهام بیش از ۴۹ درصد در شرکت های زایشی نیستند.
- در این موارد آیین نامه و فرآیندهای مربوط به ثبت شرکت و تنظیم اساسنامه، انتخاب اعضای هیات مدیره، مدیریت سهام و منافع موسسه توسط هیات امنای موسسه تدوین و تصویب می شود.
- درآمدهای حاصل از این روش، در ذیل درآمدهای اختصاصی موسسه قرار می گیرد.

کسب درآمد موسسه از طریق واگذاری حق بهره‌برداری (رویالتی) یا فروش یکجای لیسانس:

- در این مدل، موسسه طی قراردادی حق بهره‌برداری از یک دارایی فکری به بصورت انحصاری و یا غیر انحصاری به یک شرکت ثالث (شرکت های زایشی ایجاد شده توسط اعضای هیات علمی و کارکنان یا شرکت های خارج از موسسه) واگذار نموده و درصدی از فروش و درآمد محصول (Royalty) و یا فروش یکجای لیسانس را کسب می‌نماید. نحوه ارزشگذاری دارایی فکری، درصد رویالتی و نحوه دریافت آن باید به تصویب هیات امنای موسسه برسد.
- در این موارد آیین نامه و فرآیندهای مربوط به تعیین میزان رویالتی، ارزش گذاری دانش فنی و نحوه واگذاری توسط هیات امنای موسسه تدوین و تصویب می شود.
- درآمدهای حاصل از این روش، در ذیل درآمدهای اختصاصی موسسه قرار می گیرد.

اقدامات لازم مربوط به موسسه جهت ایجاد شرکت زایشی

تدوین آیین نامه مالکیت فکری:

- این آیین نامه بایستی شامل موارد زیر باشد
- تعریف انواع دارایی فکری و راه های ایجاد آن در موسسه (به عنوان مثال حاصل از طرح پژوهشی داخل موسسه، پایان نامه، طرح های ارتباط با صنعت و سایر موارد)
- تعیین مالکیت موسسه براساس نوع مالکیت فکری به تفکیک موسسه، پدیدآورندگان و حامی مالی
- ضوابط اجرایی مربوط مدیریت دارایی های فکری در موسسه (مانند نحوه افشای دارایی فکری در موسسه توسط پدیدآورندگان، نحوه ثبت، شرایط واگذاری به شخص ثالث و سایر موارد)
- ساختار اجرایی موسسه جهت مدیریت دارایی های فکری (شامل واحد تجاری سازی، شوراها و کمیته های مورد نظر)
- نحوه حل و فصل اختلافات مربوط به دارایی های فکری موسسه

تدوین فرآیندهای مربوط به فروش و واگذاری حق بهره برداری دارایی فکری موسسه:

- کلیه فرآیندهای مربوط به نحوه فروش و یا واگذاری حق بهره برداری دارایی های فکری دانشگاه ها و موسسات پژوهشی به شرکت های زایشی اعم از تمام زایشی یا شرکت های زایشی جزئی، بایستی به تصویب هیات امنای موسسه برسد و به صورت شفاف در اختیار عموم افراد قرار گیرد.
- نحوه ارزشگذاری دارایی های فناوری، نوع قراردادهای انتقال مالکیت یا حق بهره برداری و سایر موارد مرتبط بایستی به تصویب هیات امنای موسسه برسد و نیاز به تصویب مرجع دیگری ندارد.

ممیزی دارایی های فکری موسسه:

- موسسات بایستی دارایی های فکری خود را همچون دارایی های فیزیکی براساس فرم های استاندارد ممیزی و ثبت کنند. برخی از موارد را نیز می توان در قالب های حقوقی موجود مانند پتنت ثبت نمود.

مستندسازی دارایی های فکری:

ایجاد بسته های به خوبی مستند شده دانش فنی و دارایی فکری (در صورت امکان) کمک زیادی به تجاری سازی آن می کند.

ارزش گذاری دارایی فکری:

- نحوه ارزش گذاری دارایی فکری بر اساس فرآیندهای مصوب هیات امنای موسسه می باشد. پیشنهاد می شود جهت ارزشگذاری دارایی های فکری از شرکت های تخصصی در این حوزه و یا کارشناسان رسمی دادگستری استفاده شود.
- جهت تجاری سازی دارایی فکری از طریق مشارکت در درآمد از طریق واگذاری حق بهره برداری (روپالته) الزاما نیاز به ارزشگذاری دارایی فکری نمی باشد و موسسه می تواند براساس مصوبات هیات امنای تنها درصدی را به صورت دائمی یا برای مدت مشخصی تعیین نماید.
- ارزش گذاری دارایی فکری با قیمت گذاری آن دو مفهوم متفاوت است. اگرچه در تعیین قیمت دارایی فکری، میزان ارزشگذاری شده برای آن مهم و تاثیرگذار است اما عوامل دیگری چون شرایط بازار، تسهیلات موسسه برای توسعه شرکت های زایشی و شرایط طرفین قرارداد هم می تواند موثر باشد. از اینرو قیمت نهایی هر دارایی فکری بایستی یا به تصویب هیات امنای برسد یا از طریق سازوکاری که هیات امنای تصویب می کند، صورت پذیرد.

انتقال و واگذاری دارایی فکری یا حق بهره برداری از آن به شرکت زایشی:

در این مرحله ضروری است تا موسسه و واحد تجاری سازی آن نسبت به تنظیم قراردادهای استاندارد اقدام و دارایی فکری یا حق بهره برداری از آن را رسماً به شرکت های زایشی منتقل نمایند.

ملاحظات حقوقی

- کلیه موارد مربوط به فرآیندهای تجاری سازی و کسب درآمد از دارایی های فکری موسسه بایستی به تصویب هیات امنای برسد. مصوبات هیات امنای تا زمانیکه توسط هیات امنای یا نهادهای مسئول در کشور تعلیق یا لغو نشده است، مورد تایید و ملاک عمل است.
- براساس ماده ۲۲ و ۴۳ قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) مصوب ۱۳۹۳/۱۲/۴ مجلس شورای اسلامی، اعضای هیأت علمی آموزشی و پژوهشی دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی و پژوهشی شاغل در سمتهای آموزشی و پژوهشی با اطلاع مدیریت دانشگاه برای داشتن سهام یا سهم الشرکه و عضویت در هیأت مدیره شرکتهای دانش بنیان و شرکت های دانش بنیان تاسیس شده، مشمول قانون راجع به منع مداخله وزرا و نمایندگان مجلسین و کارمندان در معاملات دولتی و کشوری مصوب ۱۳۳۷ نیستند و می توانند با آن موسسه قرارداد تجاری داشته باشند. توجه باید شود که این امکان تنها با قید دانش بنیان بودن شرکت ها می باشد و مشمول سایر شرکت های ایجاد شده توسط دانشگاه ها و مراکز پژوهشی نمی شود.
- براساس قانون حمایت از شرکت های دانش بنیان، در صورتیکه مجموع سهام دانشگاه و موسسه تحقیقاتی و سایر شرکای دولتی بیش از ۵۰ درصد باشد، شرکت مذکور نمی تواند از مزایای این قانون استفاده کند.

حمایت ها و تسهیلات

مجموعه ای از حمایت ها و تسهیلات وجود دارد که بخشی از آن ها برای دانشگاه ها و موسسات تحقیقاتی با هدف ترغیب به تسریع در تجاری سازی دستاوردهای پژوهشی و فناوری آنها تنظیم شده است و بخش دیگری از حمایت ها و تسهیلات مربوط به اقداماتی حمایتی دانشگاه ها و موسسات پژوهشی از شرکت های زایشی ایجاد شده می شود که در ادامه بخشی از مهمترین این موارد ذکر می شود.

برخی حمایت ها و تسهیلات متعلق به دانشگاه ها و موسسات پژوهشی:

- حمایت از ایجاد زیرساخت های فیزیکی لازم جهت استقرار شرکت های زایشی و دانش بنیان در قالب مراکز نوآوری، مراکز رشد و پارک های علم و فناوری توسط معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
- حمایت از تامین دفتر کار شرکت های دانش بنیان زایشی از طریق برج های فناوری توسط صندوق نوآوری و شکوفایی

برخی اقدامات حمایتی دانشگاه ها و موسسات پژوهشی از شرکت های زایشی:

- امکان اختصاص فضا و تجهیزات به شرکت های دانش بنیان زایشی با مصوبه هیات امنای
- امکان تخصیص منابع مالی به شرکت های دانش بنیان زایشی به صورت وام خطرپذیر از محل منابع اختصاصی موسسه
- عدم شمول قانون منع مداخله در مورد شرکت های دانش بنیان زایشی
- فعالیت های تسهیلتی در حوزه تجاری سازی از طریق دفاتر مالکیت فکری و تجاری سازی
- همچنین این شرکت ها از حمایت ها و تسهیلات مالی و غیرمالی معاونت علمی و فناوری و صندوق نوآوری و شکوفایی برخوردار هستند.

منبع: کانون پتنت ایران